Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2019. – С. 64–69.
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2019. – pp. 64–69.
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2019.50.64-69>
hj.chnu.edu.ua

УДК 39:[334.712+7.079+069](477.52)«20»

© Галина Мельничук* (Косів)

СУЧАСНІ ФОРМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ (НА ПРИКЛАДІ КОСІВСЬКОГО МУЗЕЮ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ПОБУТУ ГУЦУЛЬЩИНИ)

Стаття присвячена Косівському музею народного мистецтва та побуту Гуцульщини, який справедливо вважають центром культурного надбання гуцулів. Розглянуто роботу музейників з молоддю; проведення майстер-класів, метою яких є популяризація народних промислів. З'ясовано, що музей здійснює важливу місію щодо збирання, збереження й пізнання пам'яток народного мистецтва; значну роль у справі пропагування місцевих промислів та ремесел відіграють виставки, що їх проводять в рамках різноманітних акцій. Констатовано, що інформативно-навчальна робота є важливим напрямом діяльності музею та сприяє популяризації народного мистецтва серед різних соціальних груп.

Ключові слова: Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини, промисли і ремесла, народні майстри, мистці, збереження, популяризація, декоративно-прикладне мистецтво, виставки, матеріальна і духовна спадщина.

Halyna Melnychuk (Kosiv)

MODERN FORMS OF HANDICRAFTSMANSHIP PRESERVATION AND PROMOTION (TAKING KOSIV MUSEUM OF HUTSUL FOLK ART AND LIFE AS AN EXAMPLE)

Abstract. *The author of the article expounds modalities of Kosiv Museum of Hutsul Folk Art and Life activities, cultural and educational, in particular. It is found out that the regional museum centres carry out an important mission to collect, house and learn about the handmade artefacts. The factual material is analysed, which indicates that the museum is highly ranked in terms of preservation of the traditional arts and crafts of Hutsul region. The museum staff has developed a certain concept, the goal of which is to coordinate activities of both the artists and educational institutions, in order to popularize the historical and cultural legacy of Hutsul region. The museum staff is the initiator and co-organizer of various exhibitions, fairs, master classes and displays of folk arts and crafts.*

Young people are involved in practical classes on traditional crafts during art events with folk artisans and interactive games. Interactive digital media, tours, lectures, theatre performances, folklore and musical performances are used in the museum expositions to achieve the educational goal. Displays of works by folk and amateur masters, artists of professional decorative and applied art are at the forefront

* к.і.н., доцент кафедри історії мистецтва та гуманітарних наук Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

PhD in History, Assistant Professor of the Department of History of Art and Liberal Sciences of Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts of Lviv National Academy of Arts.

orcid.org/0000-0003-2922-6559

E-mail: galyna_kv@ukr.net

of the museum activities. The main place, among various events, is occupied by exhibitions dedicated to the disappearing Hutsul traditions, clothing, in particular. The innovative elements, which are manifested in the support of the contemporary art and implementation of the original art projects, have become traditional. The museum holds unique exhibitions, in which all exhibits are accessible to people with severe visual impairments.

The material analysed proves that the museum activities are an important part of the life of Hutsul region in the field of culture and art. The museum vernissages help increase the cultural level of the audience and their approximation for understanding of how important it is to preserve the material and spiritual legacy of Ukrainian people.

Keywords: Kosiv Museum of Hutsul Folk Art and Life, arts and crafts, artisans, artists, preservation, popularization, handicraftsmanship, exhibitions, material and spiritual legacy.

Постановка наукової проблеми. Сьогодні питання збереження традиційної культури цікавлять не тільки науковців, мистецтвознавців, етнографів, а й всю громадськість. Як ніколи раніше постала нагальна потреба переосмислення значення традиційної народної культури та вдосконалення шляхів її розвитку. Музеї України, виконуючи свої функції зі збирання, збереження, дослідження та популяризації народного мистецтва, стали відкритими осередками культури, її збереження та популяризації. Одним із головних статутних завдань Міжнародної Ради Музеїв (ІКОМ України) є визначення поняття музею як інституту, покликаного посилювати свою роль у суспільстві, сприяти кращому вивченню культури різних народів і зміцненню взаєморозуміння між ними¹.

Аналіз останніх досліджень. Питання діяльності Косівського музею є недостатньо дослідженим. На сьогодні тільки книга М. Гнатюка та М. Гrepиняка «Красою гір натхненні: Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.). Майстри, школи, музеї» містить окремий розділ, в якому поряд з іншими згадується історія Косівського музею. Про діяльність музею можна довідатись з газетних публікацій та інтернет-джерел. Тому, пропонується тема є достатньо актуальною, оскільки висвітлення роботи музею щодо популяризації народного мистецтва і промислів є важливим для збереження культурної спадщини України.

Мета статті. На основі аналізу і вивчення діяльності музею висвітлити основні форми роботи музейників щодо популяризації народного мистецтва. Показати важливість проведення виставок, майстер-класів, співпраці з народними митцями, художниками у справі збереження мистецької спадщини кількох поколінь відомих майстрів Гуцульщини.

Виклад основного матеріалу. Однією з відомих форм збирання, збереження та експонування пам'яток традиційно-побутової культури народу, як, власне, і поширення знань про їх історію та сферу застосування – є музейні заклади. На Гуцульщині відповідні етнографічні експозиції представлені в місцевих музеях, зокрема в Косівському музеї народного мистецтва та побуту Гуцульщини.

На Гуцульщині здавна розвивались домашні промисли, які забезпечували населення необхідними предметами домашнього вжитку. Найпоширенішими з них були різьблення по дереву, шкіряні та гончарні вироби, вишивка, ткацтво, мосяжництво. Сьогодні всі ці вироби представлені в експозиціях та фондах Косівського музею народного побуту та мистецтва Гуцульщини.

Експозиція музею знайомить з народним декоративно-ужитковим мистецтвом ХІХ–ХХ ст. Широко представлені твори гончарів ІІ половини ХІХ ст. П. Баранюка, О. Бахматюка, П. Кошака. Цікавою для відвідувачів є колекція гуцульських різьбярських виробів родини Шкрібляків, творчість знаних майстрів різьби по дереву В. Кабина, В. Гуза, О. Хованця та багатьох інших. У музеї міститься велика колекція народного текстилю та художні вироби зі шкіри й металу².

Колекції його нараховують понад дві тисячі експонатів. Експозиції ознайомлюють з народним декоративно-ужитковим мистецтвом ХІХ – ХХ ст. У музеї є чимало надзвичайно різноманітних за композиційним вирішенням, орнаментикою, колірною гамою одягових та інтер'єрних тканин – запасок, поясів, хусток, переміток, верет, скатертей. Цінними художніми виробами є традиційні ліжники з найбільш характерними візерунками: «кривий», «очканий», «руський», «лопатковий», «вуставковий» та ін. Колекція різьби по дереву знайомить з історією поширеного на Гуцульщині виду народного мистецтва. Художню цінність має колекція творів різьбярської родини Шкрібляків

з села Яворова, які визначили нові напрямки в розвиткові різьби по дереву. Зберігається також чимало зразків топирців, палиць, жіночих нашийних прикрас, прикрас для одягу, тобівок, поясів. У музейній колекції є ряд творів, оздоблених випалюванням. Головним чином це коновки, дійнички, сільнички, повниці, у декорі яких поряд з геометричною орнаментикою використано й рослинну. Багатство композиційних вирішень, прийомів обробки цих виробів свідчить про великий талант народних майстрів, їхню фантазію, вміння у простому відтворити прекрасне.

Одним із найбільш поширених і дієвих щодо приваблення аудиторії та популяризації музею є виставкова діяльність, яка розширює його експозиційні можливості та привертає нові категорії відвідувачів.

Для музею виставкова діяльність є важливим інструментом залучення різних категорій поціновувачів народного мистецтва. Для залучення дорослої та дитячої аудиторії музейники проводять майстер-класи з техніки розпису на склі, виготовлення вітальних листівок за мотивами косівської мальованої кераміки та декоративних дзбанків за допомогою гіпсових форм. Виїзні майстер-класи проводяться для учасників АТО реабілітаційно-відпочинкового табору «З любов'ю в серці» (с. Розтоки) з писанкарства, художнього ковальства, виконання гратографії. Цікавими є майстер-класи із залученням народних майстрів: виготовлення сирних іграшок (майстриня Ганна Мельничук), прийоми соломоплетіння (майстриня Інна Лобурак) та ін.

Виставковий зал музею постійно відкритий для молодих митців, зокрема студентів мистецьких навчальних закладів: Косівського училища, Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва і Вишницького коледжу прикладного мистецтва імені В.Шкрібляка.

Серед різноманітних виставок, які відбуваються у музеї, чільне місце посідають персональні виставки. Розглянемо найцікавіші і найрепрезентативніші з них.

У 2014 р. біло відкрито виставку живопису Святослава Мартинюка, який творчо працює у ділянці художнього скла, дизайну інтер'єрів, живопису³. Виставка Анатолія Калитка – одного з найвідоміших живописців Прикарпаття, з ліричною назвою «З любов'ю до Гуцульщини» (30 квітня 2015р.) демонструвала жанрове розмаїття творчості мистця, для якого головним джерелом натхнення є карпатська природа⁴.

Колекцію з власних фондів знаного художника і педагога Євгена Сагайдачного (1886–1961) було представлено у квітні 2016 р. Є. Сагайдачний також відомий як колекціонер гуцульських художніх виробів і музей власне йому завдячує своїм існуванням. На виставці представлено 60 малюнків, виконаних аквареллю, тушшю, темперою, які охоплюють період від 20-х до 50-х років минулого століття. З них 22 роботи датуються тридцятими роками, коли сім'я Сагайдачних проживала в Луганську, і являють собою цікавий художній образ східноукраїнського регіону часів Голодомору і репресій⁵.

Унікальна виставка «Візерунки долі» (травень 2017 р.), де експонувалися близько 100 виставок старовинних гуцульських сорочок, є частиною великої колекції виставок, яку в 50-х рр. зібрав Євген Сагайдачний разом з дружиною. «Євген Сагайдачний близько п'ятнадцяти років присвятив дослідженню Гуцульщини. Не раз, під час мандрівок-експедицій гірськими селами, подружжя натрапляло на зношені, знищені часом вишиті сорочки, що гуцули використовували в господарських потребах. Виставки з таких сорочок поповнювали колекцію старожитностей Сагайдачних»⁶.

Вартою уваги є виставка художника з Дніпра Андрія Пушкарьова (липень 2018 р.). Митець створює унікальні авторські витинанки – картини, у яких зображення вирізається зі спеціально обробленого паперу. Художник багато експериментує: часто використовує старий пошкоджений часом папір, навіть радянські шпалери та «рублі». Власноруч надає аркушам потрібні відтінки кольору, поєднує прийоми вирізування з фактурною графікою. Його твори зберігаються у провідних музеях світу та приватних колекціях⁷.

Косівські музейники переконані, що гуцульський автентичний зимовий одяг – унікальне явище в історії українського народного костюма. Гармонія екологічних матеріалів, оригінального крою та розкішного оздоблення вже вкотре не дає спокою сучасним модельєрам та дослідникам історії моди. Тож саме цій темі була присвячена мистецька акція «Зимова Гуцулія», що відбулася в січні 2018 р.

В рамках проєкту співробітники музею представили виставку старовинного зимового одягу та аксесуарів сіл Косівського та Верховинського районів. Багатьом експонатам виставки вже понад сто

років. Серед експонатів є родичка плаща давньоруських князів, що звався корзно. Не менш цікаву історію мають і інші старовинні речі: пальто – манта та сардаки з домотканого сукна, чоловічі штани-гачі та жіночі сукняні «панчохи» – ногавиці, хутряні шапки, хустки, плетені рукавички, сукняні штуци та капчури – пращури сучасних шкарпеток.

Організатори мистецької акції прагнули привернути увагу суспільства до проблем збереження зникаючих гуцульських традицій кушнірства та сукнярства, як таких, що мають неабиякий потенціал для творчості сучасних дизайнерів одягу⁸.

Мандрівна виставка старовинного одягу Слобожанщини XIX – поч. XX ст. – «Евакуйована колекція» (Всеукраїнський проєкт «Скарби родоводу України») експонувалася в листопаді 2015 р. Унікальна колекція народного одягу була вивезена з окупованих територій на Сході України бійцем батальйону «Айдар» М. Павлюченком. Вишиті сорочки, спідниці, керсетки багато років збирала жителька м. Старобільська, народна майстриня Єлисавета Главацька. В її колекції є сорочки віком 100–150 років. Жіночі сорочки орнаментовані «вирізуванням» та «біллю», керсетки та спідниці оздоблені оксамитом. Представлені також вишиті рушники та ткані пояси. У цих рукотворних речах поєднуються стилі, характерні для Київщини та Полтавщини.

Через сумнозвісні події на Сході колекціонерка виставила на продаж старовинні речі. Коли айдарівець М. Павлюченко випадково потрапив на розпродаж одягу, вирішив, що унікальну колекцію мусить побачити вся Україна⁹.

Новий погляд на історію моди середини минулого століття запропонували організатори виставки «Одяг, люди та мистецтво», що відбулася в грудні 2018 р. Втілити в життя інноваційну експозицію музейникам вдалося завдяки участі у міжрегіональному проєкті, який став переможцем конкурсу ініціатив карпатських громад Асоціації «Єврорегіон Карпати – Україна»¹⁰.

Експозиція присвячена традиції народного вбрання чотирьох сіл східного передмістя Косова 1930–1950-х рр. Виставка вперше представила народний стрій косівського передмістя як цікаве та самобутнє явище в історії української моди. Організатори прагнули зацікавити у першу чергу наймолодшу аудиторію, тож вирішили порушити музейний принцип «не торкатись руками».

Особливо це важливо тим людям, які можуть сприймати навколишній світ тільки через звуки та доторки. Для осіб з тяжкими порушеннями зору розроблено анотації шрифтом Брайля і тактильні зразки. Вперше в Україні виставка такої тематики частково адаптована для незрячих.

Також для знайомства з виставкою музейники розробили інтерактивну програму, спеціально для якої згадані мистецькі навчальні заклади відтворили весільні комплекти вбрання села Старий Косів середини XX ст. Завдяки цим костюмам учасники інтерактиву можуть побачити перевтілення сучасних хлопця і дівчини у наречених з минулого століття.

Відкриття виставки «Одяг, люди і час» відбулося в рамках презентації спільного проєкту «Налагодження міжрегіонального партнерства з Леґіоновським повітом Республіки Польща як можливість популяризації історико-культурної спадщини Гуцульщини за межами етнорегіону».

Хорошою традицією музею є організація і проведення Різдвяних виставок, на яких представлені твори образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, котрі за тематикою витримані у руслі свят зимового календарного циклу. Орієнтуючись на приїжджого глядача (якого тепер особливо багато зі східних областей), працівники музею намагаються, по можливості, підібрати експонати, котрі не лише несуть ідею свята, але й представляють кращі мистецькі особистості міста Косова, їх творчі пошуки та здобутки. Сакральна тематика у творчості косівських митців здавна є важливою творчою складовою¹¹.

Значний обсяг у виставковій роботі займають фондові презентації, а також акції, скеровані на популяризацію сучасного українського мистецтва. Враховуючи специфіку музею, закономірно, що провідне місце займають покази творів народних і самодіяльних майстрів, художників професійного декоративно-ужиткового мистецтва. Разом з тим вагому частину становлять експозиції образотворчого мистецтва – живопису, скульптури, графіки, художньої фотографії.

Традиційними у роботі музейників стали елементи новаторства. Вони проявляються у підтримці різноманітних проявів актуального мистецтва, реалізації оригінальних мистецьких проєктів, наданні виставкових площ молодим митцям, студентам і випускникам мистецьких навчальних закладів.

Висновки. Зазначимо, що одним з найбільш виразних та ефективних засобів популяризації народної творчості для музею залишається виставкова робота, а обмінна та комунікаційна діяльність дозволяє набутти не тільки регіонального, а й національного рівня.

Популяризуючи народні промисли, Косівський музей бере активну участь у створенні буклетів, розміщує інформацію про художні промисли та народних майстрів у ЗМІ та інтернет-ресурсах. Зокрема співпрацює з навчальними закладами, окремими майстрами, підтримуючи розвиток сучасного народного мистецтва. Музейні вернісажі сприяють активному підвищенню культурного рівня глядачів різного соціального статусу і віку, наближають їх до розуміння важливості збереження матеріальної і духовної спадщини українського народу.

¹ Статут всеукраїнської громадської організації «Український комітет Міжнародної Ради Музеїв» [Charter of the Ukrainian Committee of the International Council of Museums, the All-Ukraine Public Organization] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.artmuzeum.kr.ua/diyalnist/82> (дата звернення 25.02.2019)

² Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини [Kosiv Museum of Hutsul Folk Art and Way of Life] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hutsul.museum/museum/structure/kosiv> (дата звернення 27.02.2019)

³ В. Молинь, Виставка живопису Святослава Мартинюка [Painting exhibition by Sviatoslav Martyniuk] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/svyatoslav-martyniuk-paintings-exhibition/> (дата звернення 07.03.2019)

⁴ В. Яремич, Анатолій Калитко – «З любов'ю до Гуцульщини» [Anatolii Kalytko – To Hutsulshchyna with Love] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/anatolij-kalytko-exhibition-kosiv-hutsul-museum/> (дата звернення 09.03.2019)

⁵ Ю. Джуранюк, 130-річний ювілей художника [the 130th jubilee of the artist] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/sahajdachnyki-exhibition-art-museum-kosiv/> (дата звернення 18.03.2019)

⁶ В Косівському музеї відкрилась унікальна виставка вставок гуцульських сорочок [Opening of the unique exhibition of Hutsul vustavkas (an embroidered stripe inset on the upper part of the sleeve of a woman's blouse) at Kosiv museum] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frankivchany.if.ua/41318> (дата звернення 18.03.2019)

⁷ В. Яремич, Художник Андрій Пушкарьов представив колекцію унікальних авторських витинанок [Andrii Pushkarov, the artist, presents a collection of unique original vytynankas (openwork ornaments cut out with either scissors or a knife from folded in two, four, eight times white or colored paper; geometric or floral ornament, sometimes anthropomorphic)] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://versii.if.ua/novunu/unikalni-avtorski-vitinanki-andriya-pushkarova-video-foto/> (дата звернення 01.05.2019)

⁸ В. Яремич, Зимовий стиль від гуцулів: кептарі та гуні завжди в тренді [Winter style a la Hutsul: sheepskin vests and hunias (woolen coats) are always on trend] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/40278> (дата звернення 12.03.2019)

⁹ В. Яремич, «Евакуйовану колекцію» презентували в Косові [Evacuated collection presented in Kosiv] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/evacuated-collection-museum-kosiv/> (дата звернення 18.03.2019)

¹⁰ В.Яремич, «Одяг, люди і мистецтво» [Clothing, people and art] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hutsul.museum/events/news/odjag-ljudy-i-mystetstvo/> (дата звернення 12.02.2019)

¹¹ Ю. Джуранюк, Різдвяна виставка в музеї [Christmas exhibition at the museum] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://huculia.info/christmas-exhibition-museum-kosiv/> (дата звернення 15.03.2019)

Reference

1. Statut vseukrainskoi hromadskoi orhanizatsii «Ukrainskyi komitet Mizhnarodnoi Rady Muzeiv» [Kosiv Museum of Hutsul Folk Art and Way of Life] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.artmuzeum.kr.ua/diyalnist/82> с.7].
2. Kosivskyi muzei narodnoho mystetstva ta pobutu Hutsulshchyny [Kosiv Museum of Hutsul Folk Art and Way of Life] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hutsul.museum/museum/structure/kosiv>
3. V. Molyn, Vystavka zhyvopysu Sviatoslava Martyniuka [Painting exhibition by Sviatoslav Martyniuk] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/svyatoslav-martyniuk-paintings-exhibition/>.
4. V.Yaremych, Anatolii Kalytko – «Z liuboviu do Hutsulshchyny» [Anatolii Kalytko – To Hutsulshchyna with Love] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/anatolij-kalytko-exhibition-kosiv-hutsul-museum/>.

5. Yu.Dzhuraniuk, 130-richnyi yuvilei khudozhnyka [the 130th jubilee of the artist] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/sahajdachnyki-exhibition-art-museum-kosiv/>.
6. V Kosivskomu muzei vidkrylas unikalna vystavka vustavok hutsulskykh sorochok [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frankivchany.if.ua/41318>–
7. V. Yaremyn, Khudozhnyk Andrii Pushkarov predstavlyv kolektsiiu unikalnykh avtorskykh vytynanok [Andrii Pushkarov, the artist, presents a collection of unique original vytynankas (openwork ornaments cut out with either scissors or a knife from folded in two, four, eight times white or colored paper; geometric or floral ornament, sometimes anthropomorphic)] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://versii.if.ua/novunu/unikalni-avtorski-vitinanki-andriya-pushkarova-video-foto/>
8. V. Yaremyn, Zymovyi styl vid hutsuliv: keptari ta huni zavzhdy v trendi [Winter style a la Hutsul: sheepskin vests and hunias (woolen coats) are always on trend] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/40278>
9. V. Yaremyn, «Evakuiovanu kolektsiiu» prezentuvaly v Kosovi [Evacuated collection presented in Kosiv] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://huculia.info/evacuated-collection-museum-kosiv/>
10. V.Yaremyn «Odiab, liudy i mystetstvo» [Clothing, people and art] [Електронний ресурс] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hutsul.museum/events/news/odjag-ljudy-i-mystetstvo/>
11. Yu. Dzhuraniuk, Rizdviana vystavka v muzei [Christmas exhibition at the museum] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://huculia.info/christmas-exhibition-museum-kosiv/>